

Roofvogels in ZO-Friesland in 1995

Christiaan de Vries

Sinds enkele jaren worden de roofvogels in een aantal gebieden in ZO-Friesland min of meer systematisch onderzocht (Figuur 1). In 1995 bedroeg de totale onderzochte oppervlakte 45.502 ha (Tabel 1), waarvan ongeveer 10% is bebost. De onderzochte gebieden zijn verdeeld in referentiegebieden en aandachtsgebieden. In de referentiegebieden zijn alle soorten gebiedsdekkend onderzocht. In de aandachtsgebieden werden de territoria gekarteerd, maar werd niet overal bij de nesten geklommen, met uitzondering van de nesten in Ravenswoud, Fochteloo en de Veenpolders-west. In de Tjongervallei en Beetsterzwaag lag, in verband met geconstateerde systematische vervolging, de nadruk op Havik en Buizerd. Door het verschil in werkwijze zijn de aantallen en percentages succesvolle nesten, voor met name de Buizerd, in de aandachtsgebieden moeilijk onderling vergelijkbaar. In Appelscha, Midden-Opsterland, Zuid-Friesland en Bergum-Garijp werden de roofvogels niet systematisch onderzocht.

Door de volgende mensen werden gegevens verzameld:

Ravenswoud-Fochteloo: Bert Dijkstra, Janco Mulder en Herman Feenstra;

Bakkeveen: Klaas Jager, Jaring Roosma en Christiaan de Vries;

Ureterp: Eddy de Vries, Klaas Jager en Christiaan de Vries;

Tjongervallei: Harm Pool, Jaring Roosma en Christiaan de Vries;

Oranjewoud: Herman en Arjen Dijkman, Eddy de Vries en Klaas Jager;

Olterterp-Lauswolt: Christiaan de Vries;

Beetsterzwaag; Eddy de Vries en Herman en Arjen Dijkman;

Veenpolders-oost: Romke Kleefstra, Klaas Jager, Albert Jan Brink, Herman en Arjen Dijkman en Christiaan de Vries;

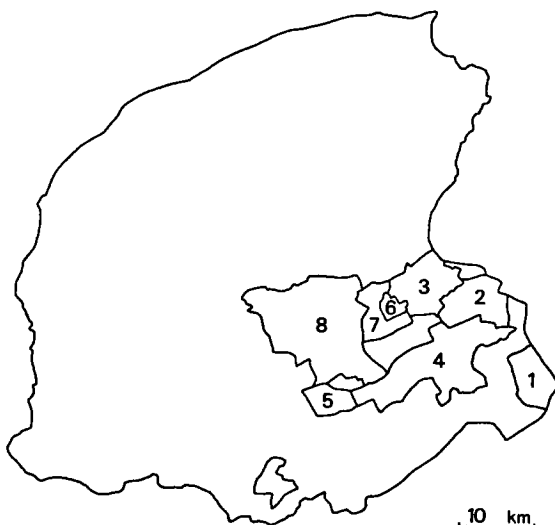
Veenpolders-west: Luuk Everts.

In Oranjewoud werd geringd door P. Blanksma, in Ravenswoud-Fochteloo en Appelscha door Janco Mulder en in de overige gebieden door Jaring Roosma.

Tabel 1. Omvang en bodemgebruik in referentiegebieden (R) en aandachtsgebieden (A). Alleen de gegevens van Bakkeveen, Ureterp en Olterterp-Lauswolt zijn exact. De nummers van de gebieden corresponderen met de gebiedsnummers in figuur 1. *Size and main raptor habitats in fully surveyed (R) and partly surveyed (A) areas in the southeastern part of the province of Friesland. Numerals correspond with those in Figure 1.*

Gebied Area	Oppervlak (ha) Area (ha)	Bos (%) Woodland (%)	Heide (%) Heathland (%)	Moeras (%) Marshland (%)
1. Ravenswoud-Fochteloo (A)	3000	10	33	0
2. Bakkeveen (R)	4248	24	7	0
3. Ureterp (R)	4769	3	2	0
4. Tjongervallei (A)	9700	10	1	0
5. Oranjewoud (R)	2150	21	1	0
6. Olterterp-Lauswolt (R)	835	71	2	0
7. Beetsterzwaag (A)	2500	30	6	0
8. Veenpolders-oost (A)	16700	4	0	4
9. Veenpolders-west (A)	1600	6	0	38

Figuur 1. Overzicht van de ligging van de referentie- en aandachtsgebieden in ZO-Friesland. De nummers corresponderen met die in Tabel 1. *Location of study plots in the southeastern part of the province of Friesland in 1995. Numerals correspond with those in Table 1.*

Resultaten

De resultaten worden per soort behandeld waarbij wordt ingegaan op een vergelijking met 1994, bijzonderheden en vervolging. In Tabel 2 staan de vastgestelde aantallen territoria per deelgebied. In Tabel 3 t/m 5 wordt een overzicht gegeven van de gevonden aantallen territoria en broedresultaten per deelgebied van Havik, Sperwer en Buizerd. Een overzicht van mislukte broedgevallen van Havik en Buizerd wordt gegeven in Tabel 6.

Tabel 2. Aantal territoria per soort per deelgebied in ZO-Friesland in 1995. *Number of territories per species per region in SE-Friesland in 1995.*

Gebied <i>Area</i>	Wespendief <i>P. api</i>	Br. Kiek <i>C. aer</i>	Havik <i>A. gen</i>	Sperwer <i>A. nis</i>	Buizerd <i>B. but</i>	T.valk <i>F. tin</i>	B.valk <i>F. sub</i>
Ravenswoud-Fochteloo	0	0	7	1	8	3	2
Appelscha	0	0	5	5	7	1	0
Bakkeveen	2	1	14	14	53	3	3
Ureterp	0	0	7	4	32	4	1
Midden-Opsterland	0	0	3	2	12	2	0
Tjongervallei	0	0	10	7	48	5	1
Friesland-zuid	0	0	3	1	9	0	0
Oranjewoud	1	0	6	13	18	4	1
Olterterp-Lauswolt	1	0	6	6	17	1	0
Beetsterzwaag	0	0	8	7	20	1	1
Bergum-Garijp	0	0	0	1	6	3	0
Veenpolders-oost	0	4	8	2	31	8	0
Veenpolders-west	0	0	3	0	6	1	0
Totaal/Total	4	5	80	63	267	36	9

Wespendief

Evenals in 1994 werden ten westen van Bakkeveen twee territoria vastgesteld. Er werden geen nesten gevonden. Ondanks de vele waarnemingsuren die in boomtoppen werden doorgebracht, werden nimmer prooidragende ouders of uitgevlogen jongen waargenomen. Hieruit mag worden afgeleid dat beide territoria geen succesvol broedgeval hebben opgeleverd (med. W. van Manen). De vrouwtjes van beide paren waren adult. In Oranjewoud is vermoedelijk wel succesvol gebroed. In enkele uren tijd werden daar op één dag 3 voedselvluichten waargenomen, het nest werd echter niet gevonden. In Olterterp-Lauswolt werd een territorium vastgesteld. In januari 1995 werd hier een nest gevonden met daaronder 2 staartpenen van Wespendieven van het voorafgaande jaar.

In Appelscha werden wel Wespendieven waargenomen, maar een territorium werd niet met zekerheid vastgesteld.

Kiekendieven

Op de Duurswouderheide, bij Bakkeveen, werd het gehele voorjaar een volwassen wijfje Bruine Kiekendief waargenomen, een mannetje werd niet gezien. Gedurende enkele weken in maart en april was wel een volwassen mannetje Blauwe Kiekendief aanwezig. Deze werd éénmaal slepend met nestmatereaal waargenomen.

In de Veenpolders is de Bruine Kiekendief nauwelijks gekarteerd. De vier vastgestelde territoria steken mager af bij de schatting (40-80 paar) voor het hele gebied. Rond het Fochteloërveen werden tijdens het broedseizoen enkele malen Grauwe Kiekendieven waargenomen. Een zeker broedgeval werd niet vastgesteld.

Havik

Met de Havik ging het in 1995 slecht. De legselgrootte was redelijk (Bijlage 1), maar het gemiddeld aantal uitgevlogen jongen per succesvol paar was (met name in Bakkeveen) aan de lage kant. Meer dan de helft van het totale aantal paren met bekende afloop kende een mislukt seizoen. In Appelscha, Ureterp en de Tjongervallei tezamen, slaagden slechts 3 paren erin jongen groot te brengen. Maar liefst 16 broedpogingen, waarvan de helft in de 2 laatstgenoemde gebieden, mislukten door menselijke verstoring. In Ureterp en de Tjongervallei werden van tien vrouwtjes en vijf mannetjes voldoende ruiveren verzameld om de leeftijd te kunnen bepalen. Dit resulteerde in 3 eerstejaars, 5 tweedejaars en 2 derdejaars of oudere vrouwtjes. De vastgestelde leeftijden bij de mannetjes waren respectievelijk: 2 eerstejaars, 1 tweedejaars en 2 derdejaars of ouder. In de overige gebieden waar leeftijden konden worden bepaald, waren de meeste broedvogels volwassen. Met uitzondering van Olterterp-Lauswolt en Beetsterzwaag is de situatie voor wat betreft de leeftijdssamenstelling in de grotere bosgebieden stabiel. In Bakkeveen werden twee territoria minder vastgesteld dan in 1994. Hier werd door het vrouwtje van broedpaar H17 een ei gelegd in het reeds uitgehaalde nest van buizerdpaar B59. Dit ei werd verlaten en het vrouwtje produceerde een vervolglegsel op een ander nest. Het enige jong op dit nest werd vermoedelijk gepredeerd door het dominante buizerdpaar B59. In het totale werkgebied werden drie vervolglegsels vastgesteld. In het bosgebied ten westen van Beetsterzwaag brachten, voor het eerst sinds enkele jaren, twee paren jongen groot. Mogelijk kunnen de Veenpolders in de toekomst een wezenlijk deel van de Friese havikpopulatie herbergen. Het aanwezige bos begint langzamerhand geschikt te worden voor de soort.

Sperwer

De Sperwer ondervindt weinig last van menselijk verstoring. De hoogste dichtheden worden bereikt in de grotere boscomplexen van Bakkeveen en Oranjewoud. In de Veenpolders en de Tjongervallei is de soort mogelijk onderteld. In Bakkeveen is ten opzichte van 1994 weinig veranderd. Vreemd is echter het ontbreken van Sperwers in het Blauwe Bos (250 ha) in 1995. In 1994 werden er nog drie territoria vastgesteld. In de Compagnonsbossen bij Ravenswoud, waar de Sperwer in 1994 afwezig was, werd het afgelopen jaar weer succesvol gebroed. Vóór de grootschalige kap werden in dit gebied jaarlijks drie territoria vastgesteld. Het enige succesvolle paar in Ureterp broedde zeer dicht bij een Buizerd, mogelijk vanwege gebrek aan geschikt broedbiotoop. Op slechts 23 meter afstand van elkaar brachten beide paren gelijktijdig jongen groot.

Incidenteel werden sperwernesten door Haviken gepredeerd. De vastgestelde leeftijdssamenstelling van de broedparen duidt op een stabiele populatie (Bijlage 1).

Buizerd

De Buizerd is overal in ZO-Friesland verreweg de talrijkst voorkomende roofvogel. Er wordt inmiddels veelvuldig succesvol in houtwallen en marginale bosjes gebroed. Alleen in de referentiegebieden is de Buizerd min of meer gebiedsdekkend onderzocht. Dat er in 1995 in deze gebieden meer territoria werden vastgesteld dan in 1994 heeft alles te maken met een intensievere inventarisatie. In de Veenpolders en Ureterp is de soort in vergelijking met voorafgaande jaren vermoedelijk daadwerkelijk toegenomen. Ondanks de hoge dichtheden in de referentiegebieden heeft de Buizerd een slecht jaar achter de rug. De enkele succesvolle broedparen brachten slechts weinig jongen groot (Bijlage 1). Dit heeft waarschijnlijk te maken met het lage muizenaanbod en de hoge waterstanden in de winter van 1994/95. Van de weinige legfels die werden geproduceerd, werd een aantal in de eifase in de steek gelaten. Op enkele nesten verdwenen gedurende een periode met hevige regenbuien één of meerdere jongen. Moedwillige verstoring werd bij 13 nesten vastgesteld, waarbij vooral de eieren werden uitgehaald. Briefjes met een waarschuwing op een aantal nesten rond Ureterp hadden niet het gewenste effect. Opmerkelijk was de vondst van een enkele dagen dode Buizerd in de Tjongervallei op c. 20 m afstand van het nest. Het volwassen vrouwtje was goed op gewicht (1110 gram) en in het nest lag een warm ei dat al een aantal dagen was bebroed. Boven het bosje alarmeerde een volwassen 'broedpaar'. Door het ontbreken van een kropinhoud is de vogel bij het ID-DLO niet verder onderzocht. Het nest is later om onbekende redenen toch mislukt. Dat Buizerds voor verrassingen kunnen zorgen, bleek in Bakkeveen. Hier werd in 1994, in de top van een douglasspar, door een *Homo sapiens* een nest gebouwd. Dit nest was bedoeld als zitpost om Wespendienven te traceren. In 1995 bleek het nest te zijn opgebouwd en "gekraakt" door een stel Buizerds, wat eens te meer illustreert dat het noodzakelijk is alle nesten grondig te controleren.

Torenvalk

De lage veldmuisstand heeft vermoedelijk het aantal broedparen in verhouding tot voorafgaande jaren doen afnemen. Pas in september en oktober verschenen weer Torenvalken op de tijdens het broedseizoen verlaten broedplaatsen. In een aantal gebieden zijn onlangs nestkasten opgehangen. De Torenvalk verdient in de komende jaren meer aandacht.

Boomvalk

Op vrijwel dezelfde plaats als in 1994 werd in het Mandeveld bij Bakkeveen, een territorium vastgesteld. Het afgelopen jaar bracht het paartje geen jongen groot (in 1994 twee uitgevlogen jongen). Bij dit paartje werd een aantal malen vleermuizen als prooi vastgesteld. Twee nieuwe territoria werden vastgesteld op de Duurswouder heide ten westen van Bakkeveen. Beide paartjes waren niet succesvol. In Oranjewoud zijn uitgevlogen jongen waargenomen. In de Tjongervallei werden 3 pulli geringd. Volgens derden zijn deze later door een Havik opgepeuzeld. In de overige territoria is de afloop onbekend.

Mislukte broedgevallen in ZO-Friesland

Bij 3 verdwenen havikparen in de Tjongervallei werden tevens de jongen (1x) en de eieren (2x) uitgehaald. Zodoende staan deze gevallen twee maal in Tabel 3 vermeld. Vier sperwernesten werden door Haviken gepredeerd. Eén paar werd verstoord door zaagwerkzaamheden en een ander paar werd door huttenbouwende jeugd verstoord. De oorzaken van de overige mislukte sperwerparen zijn onbekend.

Tabel 3. Oorzaken van mislukte broedgevallen van Havik en Buizerd in ZO-Friesland in 1995. *Causes of breeding failure among Goshawks and Common Buzzards in SE-Friesland in 1995.*

Mislukkingsoorzaken <i>Causes of failure</i>	Havik <i>Accipiter gentilis</i>	Buizerd <i>Buteo buteo</i>	Totaal <i>Total</i>
Natuurlijke oorzaken en onopzettelijke verstoring/Natural causes and unintentional disturbance			
Predatie/Depredation	3	1	4
Nest kapot (natuurlijk)/Nest destruction (natural causes)	0	2	2
Zaagwerkzaamheden/Forestry activities	1	0	1
Opzettelijke verstoring/Intentional disturbance			
Ouder(s) dood/verdwenen/Parents dead or disappeared	5	3	8
Nest kapot (mensenwerk)/Nest destruction (human caused)	0	1	1
Nestboom neergehaald/Nesting tree felled	0	1	1
Nest doorschoten/Nest shot through	0	1	1
Eieren uitgehaald of vernield/Eggs taken or destroyed	9	9	18
Eieren geschud/Eggs destroyed	2	1	3
Pulli uitgehorst/Nestlings taken	1	0	1
Pulli dood/verdwenen/Nestlings dead or disappeared	2	2	4
Onbekend/Unknown	19	97	116
Totaal/Total	42	118	160

Summary: Raptors in SE-Friesland in 1995

Monitoring trends and breeding success of raptors took place in nine plots in SE-Friesland in 1995, totalling 45,502 ha (12.4% woodland). Less intensive surveys were carried out elsewhere in the same region (Table 1 and 2, Figure 1). Goshawk, Sparrowhawk and Common Buzzard received particular attention (details in Appendix 1, especially regarding densities, nesting success, mean clutch size, mean number of fledglings, age composition among breeding birds and persecution. Persecution of raptors, especially disturbance of nests and taking of eggs, is still widespread in Friesland (Table 3, Appendix 1).

Adres: Tjaarda 362, 9202 KZ Drachten

Bijlage 1. Aantallen en broedresultaten van Havik, Sperwer en Buizerd in ZO-Friesland in 1995. *Numbers and breeding success of Goshawk, Sparrowhawk and Common Buzzard in SE-Friesland in 1995.*

- 1 = Aantal territoria/Number of territories;
 2 = Aantal gevonden nesten/Number of nests located;
 3 = Aantal succesvolle nesten (%)/Number of successful nests (%);
 4 = Aantal mislukte nesten/Number of nest failures;
 5 = Aantal nesten waarvan resultaat onbekend/Number of nests with unknown outcome;
 6 = Gemiddeld aantal eieren per nest (n)/Mean clutch size (n);
 7 = Gemiddeld aantal jongen per succesvol nest/Mean number of fledglings/successful nest (n);
 8 = Aantal adulte mannen broedend (tussen haakjes: % van totaal aantal mannen)/Number of breeding males in adult plumage (in brackets: % of total number of males);
 9 = Aantal adulte wijfjes broedend (tussen haakjes: % van totaal aantal vrouwen)/Number of breeding females in adult plumage (in brackets: % of total number of females);
 10 = Aantal nesten moedwillig verstoord/Number of nests deliberately disturbed.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
<i>Havik Accipiter gentilis</i>										
Ravenswoud-Fochteloo	7	7	6 (86)	1	0	3.2(6)	2.2(6)	-	-	0
Appelscha	5	5	1 (20)	4	0	2.0(3)	1.0(1)	-	-	0
Bakkeveen	14	11	8 (57)	6	0	2.9(10)	1.8(6)	12(92)	13(100)	1
Ureterp	7	4	1 (14)	6	0	3.7(3)	2.0(1)	4(67)	5(71)	3
Midden-Opsterland	3	2	0 (0)	2	1	3.0(1)	-	-	-	2
Tjongervallei	10	6	1 (50)	8	1	3.4(5)	3.0(1)	3(100)	7(88)	5
Friesland-zuid	3	2	1 (50)	1	1	-	-	1(100)	2(100)	1
Oranjewoud	6	5	3 (50)	3	0	4.0(4)	2.0(3)	5(100)	6(100)	2
Olterterp-Lauswolt	6	4	3 (50)	3	0	3.5(4)	3.0(2)	4(100)	5(83)	0
Beetsterzwaag	8	7	6 (75)	2	0	3.0(1)	2.5(2)	4(100)	5(83)	1
Bergum-Garijp	0	0	0 (0)	0	0	-	-	-	-	-
Veenpolders-oost	8	7	5 (71)	2	1	-	-	1(100)	2(100)	0
Veenpolders-west	3	3	2 (67)	1	0	3.0(1)	3.5(2)	-	2(100)	1
Totaal/Total	80	63	37 (49)	39	4	3.2(38)	2.3(24)	34(92)	47(90)	16

Sperwer Accipiter nisus

Ravenswoud-Fochteloo	1	1	1(100)	0	0	6.0(1)	6.0(1)	-	-	0
Appelscha	5	5	3(60)	2	0	4.8(4)	3.0(3)	-	-	0
Bakkeveen	14	10	9(64)	5	0	4.8(8)	3.2(9)	3(100)	9(75)	0
Ureterp	4	1	1(33)	2	1	6.0(1)	5.0(1)	-	3(100)	0
Midden-Opsterland	2	1	0(0)	0	2	-	-	-	-	0
Tjongervallei	7	6	4(57)	3	0	5.0(1)	2.0(1)	2(100)	5(100)	1
Friesland-zuid	1	0	0(0)	1	0	-	-	-	-	0
Oranjewoud	13	8	5(63)	3	5	5.3(3)	4.4(5)	6(86)	8(100)	1
Olterterp-Lauswolt	6	3	3(50)	3	0	-	4.0(2)	3	3(75)	0
Beetsterzwaag	7	4	2(100)	0	5	5.0(2)	2.0	1(100)	1(50)	0
Bergum-Garijp	1	1	0(0)	0	1	4.0(1)	-	-	-	0
Veenpolders-oost	2	1	1(100)	0	1	5.0(1)	-	1(100)	1(100)	0
Totaal/Total	63	41	29(60)	19	15	5.0(22)	3.5(24)	16(89)	30(86)	2

Buizerd *Buteo buteo*

Ravenswoud-Fochteloo	8	8	6(75)	2	0	2.7(6)	2.2(6)	-	-	0
Appelscha	7	7	4(57)	3	0	2.4(5)	2.0(4)	-	-	0
Bakkeveen	53	33	13(25)	40	0	2.2(15)	1.6(12)	32(94)	47(96)	2
Ureterp	32	23	7(23)	23	2	2.0(8)	1.8(5)	21(95)	25(96)	5
Midden-Opsterland	12	4	2(50)	2	8	2.0(1)	1.0(2)	-	1(100)	0
Tjongervallei	48	28	8(30)	19	21	2.5(4)	1.8(5)	16(94)	18(90)	3
Friesland-zuid	9	7	4(57)	3	2	-	1.5(2)	-	2(100)	2
Oranjewoud	18	10	4(44)	5	9	-	1.8(4)	12(93)	13(81)	1
Olterterp-Lauswolt	17	13	8(50)	8	1	2.0(3)	1.6(5)	12(100)	13(100)	0
Beetsterzwaag	20	6	5(71)	2	13	2.0(1)	2.0(4)	-	5(100)	0
Bergum-Garijp	6	5	4(80)	1	1	2.5(2)	2.0(4)	3(100)	4(100)	0
Veenpolders-oost	31	21	11(58)	8	12	2.5(4)	1.0(1)	4(100)	5(100)	0
Veenpolders-west	6	6	4(80)	1	1	-	2.0(4)	2(100)	5(100)	0
Totaal/Total	267	171	80(41)	117	70	2.3(49)	1.8(58)	102(95)	138(95)	13

Alarmerende adulte Buizerd, Boswachterij Grollo, april 1994 (Lutje de Jong)